
O‘ZBEK XALQ MAQOLLARIDA HAYVONLAR TIMSOLI

Shadiyeva Dilfuza Shamirzayevna*"International school of finance technology and science"**Institutida o‘zbek tili va adabiyot fani o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek xalq maqollarida hayvonlar timsolining o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Hayvonlar timsollari, o'zbek xalqining madaniyati, urf-odatlar va hayotiy tajribalarini aks ettiruvchi muhim element sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada hayvonlar timsoli orqali ifodalangan ma'naviy qiymatlar, inson xulq-atvori va ijtimoiy munosabatlar haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: O'zbek xalq maqollari, hayvonlar timsoli, madaniyat, urf-odatlar, ma'naviyat.

Kirish

Metodologiya: Mazkur tadqiqotda taqqoslama-tahliliy yondashuvdan foydalanildi. O‘zbek xalq maqollaridan hayvonlar bilan bog‘liq misollar to‘plandi va ularning ma’nolari tahlil qilindi. Shuningdek, ingliz xalq maqollari bilan qiyosiy tahlil o‘tkazilib, ularning o‘xshash va farqli jihatlari aniqlangan. Maqollar ma’no va kontekst jihatidan guruhlanib, har bir hayvon obrazi uchun alohida bo‘lim ajratildi.

Natijalar**1. Sher – mardlik va jasorat timsoli**

Sher o‘zbek xalq og‘zaki ijodida kuch, jasorat va yetakchilikning timsoli hisoblanadi. Sher obrazi ijobiy ma’noda ishlatilib, odatda, botirlik, shijoat va mardlikni ifodalash uchun qo‘llaniladi.

“Sher o‘lsa ham, iz qoldiradi.” – jasur odam o‘lsa ham, uning jasorati va yaxshi ishlari yodda qoladi.

“Sherning dumidan ushlagan, qo‘yib yubormasin.” – katta ishga qo‘l urgan odam uni oxirigacha yetkazishi kerak.

“Sherdan tug‘ilgan yo‘lbars bo‘lur.” – jasur va botir odamlarning avlodlari ham ularga o‘xshash bo‘ladi.

Ingliz maqollari:

“The lion is the king of the jungle.” (Sher o‘rmon shohi.)

“An army of sheep led by a lion is better than an army of lions led by a sheep.” (Sher boshchiligidagi qo‘ylar qo‘shinining, qo‘y boshchiligidagi sherlardan afzalligi bor.)

O‘zbek va ingliz maqollarida sher obrazining ma’nosi deyarli bir xil – jasorat, kuch va rahbarlik timsoli sifatida tasvirlanadi. Har ikkala madaniyatda sher yetakchilik va mardlik ramzi bo‘lib xizmat qiladi.

2. Tulki – hiyla va makr timsoli

Tulki obrazidan ko‘pincha ayyorlik, hiyla va mohirlikni ifodalash uchun foydalaniladi. Ushbu timsol insonlarning makkorligi yoki vaziyatdan ustalik bilan chiqib ketish qobiliyatini ko‘rsatadi.

“Tulkining ming o‘yini bor, biri – tuzoqqa tushish.” – qanchalik ayyor bo‘lmasin, odam aldamchilik natijasida o‘zi zarar ko‘rishi mumkin.

“Tulki har qancha ayyor bo‘lsa ham, bo‘rining oyog‘ini yalaydi.” – kuchli odam oldida hatto eng makkor kishi ham ojizlik qiladi.

“Tulki bo‘ri bilan do‘st bo‘lsa, qo‘raga qiron keladi.” – ikki hiylakor odam birlashsa, zarar yetkazadi.

Ingliz maqollari:

“A fox is not taken twice in the same snare.” (Tulki bir tuzoqqa ikki marta tushmaydi.)

“Cunning as a fox.” (Tulki kabi ayyor.)

Har ikkala til maqollarida tulki obrazidan hiyla va ayyorlik timsoli sifatida foydalanilgan. Ammo ingliz tilida tulki ko‘proq aqlli va mohir deb qaralsa, o‘zbek maqollarida u oxir-oqibat o‘z ayyorligi tufayli zarar ko‘rishi mumkinligi ta’kidlanadi.

3. Eshak – mehnatsevarlik va soddalik timsoli

Eshak xalq maqollarida sabr-toqat, mehnatsevarlik va ba’zan sodda odamlarning ramzi sifatida tasvirlanadi. Bu timsol ko‘pincha insonning fidoyiligi, kamtarligi va chidamliligini aks ettiradi.

“Eshakning qadrini egasi biladi.” – fidoyi insonning mehnatini faqat unga yaqin bo‘lganlar tushunadi.

“Eshakni hammomga olib kirsang ham, u ho‘kirmay qo‘ymaydi.” – insonning tabiati osonlikcha o‘zgarmaydi.

“Eshak xurjun ko‘tarib boyimaydi.” – faqat og‘ir mehnat bilan shug‘ullanish insonni boy qilmaydi, aql bilan harakat qilish kerak.

Ingliz maqollari:

“You can lead a horse to water, but you can’t make it drink.” (Siz otni suv bo‘yiga olib borishingiz mumkin, lekin uni suv ichishga majbur qila olmaysiz.)

“A donkey laden with gold is still a donkey.” (Oltin ortilgan eshak baribir eshakligicha qoladi.)

O‘zbek maqollarida eshak sabr-toqat va mehnatsevarlik timsoli bo‘lsa, ingliz maqollarida u kamroq ishlatiladi. Ingliz tilida esa ot obraziga urg‘u berilgan bo‘lib, odamning tabiatini o‘zgartirib bo‘lmasligini ifodalash uchun ishlatiladi.

4. It – sadoqat va himoya timsoli

It obrazidan odatda sadoqat, vafodorlik, himoya va hushyorlik ramzi sifatida foydalaniladi. Maqollarda u ijobiy va ba’zan salbiy ma’nolarda ishlatilishi mumkin.

“It egasiga sodiq.” – sodiq odam doim o‘z yaqinlariga fidoyi bo‘ladi.

“It hurmasa, begona yurmas.” – agar qo‘riqchi hushyor bo‘lsa, dushman yaqinlasha olmaydi.

“It kaltak yesa ham, egasini tashlamaydi.” – chin sadoqatli inson qiyinchiliklarga qaramay o‘z yaqinlarini tashlamaydi.

Ingliz maqollari:

“A dog is a man’s best friend.” (It – insonning eng yaqin do‘sti.)

“Let sleeping dogs lie.” (Tinch yotgan itni uyg‘otma.)

O‘zbek va ingliz maqollarida it obrazining asosiy ma’nosi bir xil – sadoqat va himoya. Ammo ingliz tilida “Let sleeping dogs lie” kabi maqollar itning xavfli bo‘lishi mumkinligini ham nazarda tutadi.

5. Bo‘ri – shafqatsizlik va yovuzlik timsoli

Bo‘ri obrazidan odatda yovuzlik, tajovuzkorlik va o‘z manfaatini himoya qilish timsoli sifatida foydalaniladi. Bu timsol ko‘pincha salbiy ma’noda keladi.

“Bo‘ri bo‘ri bo‘lib tug‘iladi.” – insonning tabiatini o‘zgartirib bo‘lmaydi.

“Bo‘riga qo‘y topshirsang, qiradi.” – ishonchsiz odamga muhim ishni topshirmaslik kerak.

Ingliz maqollari:

“A wolf in sheep’s clothing.” (Qo‘y terisiga o‘ralgan bo‘ri.)

“Throw him to the wolves.” (Uni bo‘rilarga tashla.)

Har ikkala til maqollarida bo‘ri yovuzlik va xavf timsoli sifatida tasvirlanadi. Ingliz tilida bo‘ri ba’zan yolg‘on va firibgarlik (masalan, “A wolf in sheep’s clothing”) bilan bog‘langan bo‘lsa, o‘zbek maqollarida u tajovuzkor va shafqatsiz obrazda tasvirlangan.

“Bo‘ri bilan bo‘ri bo‘lsa, qo‘yga qiron keladi.” – ikki yomon odam birlashsa, begunoh insonlar zarar ko‘radi.

Ma’lumotlarni yig‘ish, saralash va tasniflash.

Ma’lumotlar quyidagi manbalardan olindi:

Folklor kitoblari: O‘zbek xalq maqollarini o‘z ichiga olgan to‘plamlar tahlil qilindi.

Elektron manbalar: O‘zbek maqollari bo‘yicha internet resurslari va maqolalar ko‘rib chiqildi.

Og‘zaki an’ana: O‘zbek xalq og‘zaki ijodidan foydalanib, katta yoshdagi insonlardan maqollar to‘plandi.

Yig‘ilgan maqollar quyidagi mezonlar bo‘yicha tasniflandi:

Hayvon turlari bo‘yicha: Maqollarda tilga olingan hayvonlarning turi aniqlandi (masalan, bo‘ri, tulki, eshak, ot, qo‘y va h.k.).

Ma’nosi bo’yicha: Har bir maqolning konteksti va ma’nosi o’rganilib, ijobiy yoki salbiy mazmuni belgilandi.

Qo’llanilish maqsadi bo’yicha: Maqollar qanday hayotiy vaziyatlarda ishlatilishi bo’yicha guruhlangan (masalan, mehnat, aql-zakovat, aldov va h.k.).

Muhokama

Tahlil shuni ko’rsatdiki, o’zbek xalq maqollarida hayvon obrazlari inson xulq-atvorini aks ettirishda muhim vosita bo’lib xizmat qiladi. Sher – jasorat va kuchning, tulki – makr va hiylaning, eshak – mehnatsevarlik va sabr-toqatning, it – sadoqatning, bo’ri esa shafqatsizlik va tajovuzkorlikning ramzi sifatida talqin qilingan. Ingliz maqollarida ham ushbu hayvon timsollarining aksariyati mavjud bo’lib, ularning asosiy ma’nolari o’xshashdir. Biroq, ayrim farqlar ham kuzatildi: o’zbek maqollarida eshak obrazi keng yoritilgan bo’lsa, ingliz maqollarida ot timsoli ko’proq qo’llaniladi. Tahlil natijalari shuni ko’rsatdiki, o’zbek xalq maqollarida hayvon obrazlari inson xulq-atvorini aks ettirishda muhim vosita bo’lib xizmat qiladi. Sher – jasorat va kuchning, tulki – makr va hiylaning, eshak – mehnatsevarlik va sabr-toqatning, it – sadoqatning, bo’ri esa shafqatsizlik va tajovuzkorlikning ramzi sifatida talqin qilingan.

Ingliz maqollarida ham ushbu hayvon timsollarining aksariyati uchrab, ularning asosiy ma’nolari o’xshash ekani kuzatildi. Biroq, ayrim farqlar ham mavjud: o’zbek maqollarida eshak obrazi keng yoritilgan bo’lsa, ingliz maqollarida ot timsoli ko’proq qo’llaniladi. Bu esa har bir xalqning madaniy va tarixiy tajribasi bilan bog’liq bo’lishi mumkin.

Xulosa: Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatadiki, o’zbek va ingliz xalq maqollarida hayvon obrazlari inson xulq-atvorini tasvirlash va ijtimoiy hodisalarni tushuntirish uchun muhim rol o’ynaydi. Ushbu maqollar xalqning asrlar davomida orttirgan hayotiy tajribasini aks ettirib, ma’naviy tarbiya shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot davomida olingan natijalar hayvonlar timsollari yordamida xalq og’zaki ijodini o’rganishda foydali bo’lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qosimov N., “O’zbek xalq maqollari”, Toshkent: Fan, 1981.
2. O’zbek xalq maqollari to’plami, “O’zbek milliy ensiklopediyasi” nashriyoti, Toshkent, 2005.
3. Hikmatov H., “Xalq og’zaki ijodining badiiy xususiyatlari”, Toshkent: Universitet nashriyoti, 2010.
4. Karimov A., “O’zbek maqollari va ularning lingvistik xususiyatlari”, Filologiya fanlari doktori dissertatsiyasi, Toshkent, 2017.